

психологічна, педагогічна, медична, економічна, професійна, побутова. Ефективність соціальної реабілітації зумовлюється дотриманням наступних принципів: етапності, комплексності наступності і послідовності в проведенні реабілітаційних заходів, обов'язковості і добровільності, доступності.

Розрізняються такі типи соціальної реабілітації: медико-соціальний; професійно-трудоий; правовий; психологічний; соціально-психологічний; соціально-рольовий; соціально-побутовий. Соціально-педагогічна реабілітація проблемної сім'ї спрямовується, насамперед, на відновлення виховного потенціалу сім'ї, захист прав членів родини, зміну соціального та сімейного статусу окремих членів сім'ї.

Об'єктами соціальної реабілітації в сім'ї є члени родини, які зазнають у ній різних форм психічного, фізичного та сексуального насильства; сім'ї, які за певних умов послабили або неправильно реалізують свою виховну функцію; сім'ї, у яких окремі члени потребують медичної або професійної реабілітації. Діяльність спеціалістів з реабілітації сім'ї спрямована на зміцнення родинних зв'язків, подолання відчуженості дитини або членів родини від сім'ї, корекцію взаємовідносин у сім'ї, допомогу окремим членам сім'ї у професійному та соціальному становленні.

Отже, об'єктивним результатом реабілітаційної діяльності соціального педагога є соціальні досягнення сім'ї в цілому і кожного її члена зокрема. Вони відображаються у наступних показниках: вихованість особистості; освіченість особистості; розвиток здібностей, які забезпечують особистості самоствердження в суспільстві; соціальна і професійна самореалізація особистості; створення успішної сім'ї.

Соціально-педагогічна діяльність, яка здійснюється за вищезазначеними напрямками покликана не лише вирішити назрілі проблеми у сім'ях, навчити членів сімей самостійно справлятися з труднощами, зміцнити сім'ї, але і запобігти появі нових сімейних негараздів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.В.Безпалько – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Соціальна педагогіка: підручник / [за ред. проф. А.Й.Капської]. – К. : Слово, 2011. – 488 с.
3. Онищенко Ю.В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми / Ю.В.Онищенко // Педагогіка толерантності. – 2001. – №3–4. – С. 39–47.
4. Сіданіч І. Культура взаємин батьків і дітей, її сутність і зміст / І. Сіданіч // Освіта і управління. – 2003. – №4. – 109 с.
5. Социальная педагогика: курс лекций / [М. А. Галагузова, Ю. Н. Галагузова, Г. Н. Штинова и др.]. – М. : Владос, 2000. – 297 с.
6. Кравченко Т. Сучасна сім'я у вимірі її вартостей / Т. Кравченко // Рідна школа. – 2002. – №1. – С. 15–17.
7. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах: метод. посіб. / [І. Д. Зверева, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко та ін.]. – К. : Держсоцслужба, 2006. – 104 с.

УДК 373.66:[343.226–053.4:37.018.5]

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Карчевська О.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті зазначено, що сучасний розвиток суспільства зумовлює потребу удосконалення української системи шкільної освіти, підвищення рівня її якості. Автор розглядає основні поняття, які характеризують соціально-педагогічну роботу з профілактики насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: насильство, профілактика, соціально-педагогічна робота.

Карчевская Е.В. ПОНЯТИЙНЫЙ АППАРАТ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье отмечено, что современное развитие общества предопределяет необходимость совершенствования украинской системы школьного образования, повышения уровня ее качества. Автор рассматривает основные понятия, характеризующие социально-педагогическую работу по профилактике насилия в отношении младших школьников в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: насилие, профилактика, социально-педагогическая работа.

Karchevskaya E.V. BASIC CONCEPTS OF SOCIALLY-PEDAGOGICAL WORK ON VIOLENCE PREVENTIVE MAINTENANCE IN RELATION TO YOUNGER SCHOOLBOYS IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In article it is designated that modern development of a society causes requirement of improvement of the Ukrainian system of school education, increase of its degree of quality. The author considers the basic concepts which characterize socially-pedagogical work on violence preventive maintenance in relation to younger schoolboys in general educational institutions.

Key words: violence, preventive maintenance, socially-pedagogical work.

Україна, ставши на шлях розбудови демократії в умовах утвердження ринкових відносин, переживає негативні соціальні явища. До таких явищ належить і насильство, яке значною мірою загрожує життєдіяльності людини. Між тим Конституція України визнає життя і здоров'я людини одними з найвищих соціальних цінностей. Закон України «Про загальну і середню освіту» одним з головних визначає завдання захисту неповнолітніх від різних форм насильства в контексті Всесвітньої декларації прав дитини. Ці ж завдання визначені й Державними стандартами середньої освіти. Актуальною для дослідження є резолюція, ухвалена 57-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН №57 (березень 2004 року) про проведення досліджень проблем насильства щодо дітей.

Докорінні зміни в соціальній сфері життя в сучасному суспільстві створюють передумови для підвищення рівня профілактики насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх закладах.

Сучасну вищу школу характеризує стратегія розвитку і саморозвитку особистості соціального педагога, здатного вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, відповідально і професійно діяти в умовах вирішення актуальних освітньо-виховних завдань.

Профілактиці насильства щодо підлітків присвячено ряд досліджень. Теоретико-методологічні засади цієї проблеми сформульовано в працях М.Ганді, А.Гусейнова, М.Кінга, Л.Толстого, В.Ролінського. Проблему насильства та агресії досліджували соціологи Р.Арон, К.Вільсон, Ш.Волін, Г.Ковганіч, Г.Моргентау, Р.Нібул, Д.Стей.

Психологічні аспекти насильства простежуються в роботах наступних зарубіжних психологів: А.Бандура, Р.Берона, А.Брауна, К.Бютнера, А.Мічерліха, М.Пападопулу, Д.Річардсона, Р.Соонетс, З.Фрейда, З.Хола, В.Холичер.

Питання насильства щодо молодших школярів розроблялися в дослідженнях А.Асмолова, Б.Братуся, Т.Драгунової, В.Знакова, Н.Зинов'євої, Л.Зюбіна, Н.Левітова, Н.Максимової, Н.Михайлової, К.Сельченко, Л.Семенов, Н.Солдатенко, Н.Тарабріної, Д.Фельдштейна.

Розробку педагогічних аспектів вирішення даної проблеми здійснювали Ю.Антонян, М.Асанова, П.Блонський, В.Боровик, Л.Волинець, Ф.Думко, М.Казакіна, В.Караковський, В.Ковальов, Г.Лактіонова, В.Моралов, В.Оржеховська, П.Пономаренко, В.Сатиров, С.Тадіян, І.Трубавіна, Т.Федорченко, В.Фуркало, Н.Щербак.

Юридичним аспектам насильства щодо молодших школярів присвячені дослідження С.Ашмедової, Т.Барило, Ф.Бурчака, Б.Волкова, Г.Єрошина, Д.Керимова, І.Кона, В.Кривуші, Г.Краснюка, Ф.Лопушанського, Е.Мельникова, Г.Миньковського, О. Пристанської, Ю.Пудовочкіна, І.Туктарової.

Медичний аспект проблеми вивчався лікарями Ю.Антонян, Б.Ворником, Т.Говорун, С.Поздняковою, А.Ткаченко.

Результати проведених авторами досліджень підтверджують, що в сучасних умовах недостатньо здійснюється цілеспрямований процес орієнтації педагогічних колективів на запобігання проявів насильства в освітньому середовищі. Концепція такого підходу базується на гуманістичних засадах, в основі яких лежать завдання захисту дитини, надання їй допомоги у попередженні всіляких форм насильства.

Мета нашої статті полягає в дослідженні проявів агресії та насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Проведений нами теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив актуальність проблеми соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Нами з'ясовано, що зусилля науковців, роботи яких присвячено дослідженню питань, пов'язаних з означеною проблемою, спрямовані на обґрунтування та оновлення змісту, форм, методів, засобів та організаційно-педагогічних умов, які повинні забезпечити ефективність соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

У «Великому юридичному словнику» поняття «насильство» трактується як фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу, що порушує гарантоване Конституцією право громадян на особисту недоторканність (у фізичному і духовному сенсі). Кульч З.Й. в «Універсальному словнику української мови» визначає поняття «насильство» як застосування фізичної сили до кого-небудь або як застосування сили для здобуття чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось. У Словнику російської мови С.І.Ожегова вказується, що «насильство» це застосування фізичної сили до кого-небудь, примусовий вплив на кого-небудь, що-небудь [4].

О.Г.Коломієць зазначає, що «насильство над дитиною – це широкий спектр дій, що приносять шкоду дитині з боку людей, які повинні доглядати його та опікуватися ним. Ці дії включають у себе як фізичне насильство, так і занедбаність й нехтування потребами дитини» [2].

Т.Р.Дильмієва вказує, що в освітніх установах можна спостерігати різні види насильства, які фахівцями класифікуються таким чином:

1. Фізичне насильство – нанесення дитині фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, які заповдіюють шкоду здоров'ю дитини, порушують її розвиток і позбавляють життя. Фізичне насильство включає також залучення дитини до вживання наркотиків, алкоголю, дачу йому отруйних речовин чи медичних препаратів, що викликають одурманювання (наприклад, снодійних, не прописаних лікарем), а також спроби задушення або утоплення дитини.

2. Психічне (емоційне) насильство – постійна або періодична словесна образа дитини, загрози, приниження її людської гідності, звинувачення її в тому, в чому вона не винна, демонстрація нелюбові, неприязні до дитини. До цього виду насильства відносяться також постійна брехня, обман дитини (у результаті чого вона втрачає довіру до дорослого), а також висувуються до дитини вимоги, що не відповідають її віковим можливостям.

3. Нехтування інтересами і потребами дитини – відсутність належного забезпечення основних потреб і потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, освіті, медичній допомозі. Типовим прикладом зневажливого ставлення до дітей є залишення їх без нагляду, що призводить до нещасних випадків, отруєнь, та інших небезпечних для життя і здоров'я дитини наслідків [1].

З'ясуємо сутність поняття «профілактика».

Аналіз словників показав, що поняття «профілактика» визначається як: сукупність заходів, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню чого-небудь, на збереження порядку (Кульч З.Й. «Універсальний словник української мови»); комплекс заходів соціально-психологічного, медичного і педагогічного характеру, спрямованих на нейтралізацію впливу негативних факторів соціального середовища на особистість, з метою попередження відхилень у її поведінці (В.И.Загвязинський, А.Ф.Закірова «Педагогічний словник»).

Під профілактикою маються на увазі науково обґрунтовані і своєчасно вжиті дії, спрямовані на запобігання можливих фізичних або соціокультурних колізій у окремих індивідів груп ризику, збереження, підтримку і захист нормального рівня життя і здоров'я людей. Основою профілактичних заходів є діяльність, спрямована: на створення оптимальних психолого-педагогічних і соціально-психологічних умов для нормального здійснення процесу соціалізації особистості.

Т.Р.Дильмієва звертає увагу на те, що проблема профілактики насильства над неповнолітніми носить не лише педагогічний, а й соціально-економічний характер. Вона породжена самим життям, тими процесами розвитку соціально-економічних відносин, які відбуваються у світі. Одним із аспектів проблеми насильства є жорстоке поводження з дітьми та нехтування їхніми інтересами, і як наслідок, насильство у відносинах між дітьми. Джерелами насильства для дітей та підлітків часто виступають їх однолітки, батьки або родичі, сусіди, випадкові знайомі, які страждають психічними аномаліями і мають глибокі психологічні проблеми, педагоги та вихователі, а так само школа як соціальний інститут [1].

Соціально-педагогічна діяльність – різновид професійної діяльності, спрямований на надання допомоги дитині (дорослому) в процесі її соціалізації (або ресоціалізації), освоєння нею соціокультурного досвіду і на створення умов для її самосоціалізації в суспільстві. Здійснюється соціальними педагогами як в освітніх, так і в інших установах, організаціях, об'єднаннях, у яких може перебувати дитина. Соціально-педагогічна діяльність завжди є адресною, спрямованою на конкретну людину і рішення її

індивідуальних проблем, що виникають у процесі соціалізації, інтеграції в суспільство, за допомогою вивчення особистості і навколишнього її середовища, складання індивідуальної програми допомоги, тому вона локальна, обмежена тимчасовим проміжком, протягом якого вирішується проблема. Основні напрями соціально-педагогічної діяльності: діяльність з профілактики явищ дезадаптації (соціальної, психологічної, педагогічної), підвищення рівня соціальної адаптації дітей за допомогою їх особистісного розвитку; діяльність із соціальної реабілітації дітей та дорослих, що мають ті чи інші відхилення від норми.

Ми провели анкетування вчителів, соціальних педагогів та психологів шкіл Запоріжжя та Запорізької області. Загальна кількість респондентів становить 225 осіб, серед яких 135 вчителів, 37 соціальних педагогів, 53 психологи навчальних закладів. При створенні анкети та аналізі отриманих результатів використані матеріали Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України».

Результати опитування стосовно актуальності проблеми проявів агресії та насильства щодо дитини показують, що дану проблему актуальною вважають 98% працівників навчальних закладів Запоріжжя та Запорізької області; не актуальною вважають 2% працівників навчальних закладів (рис. 1).

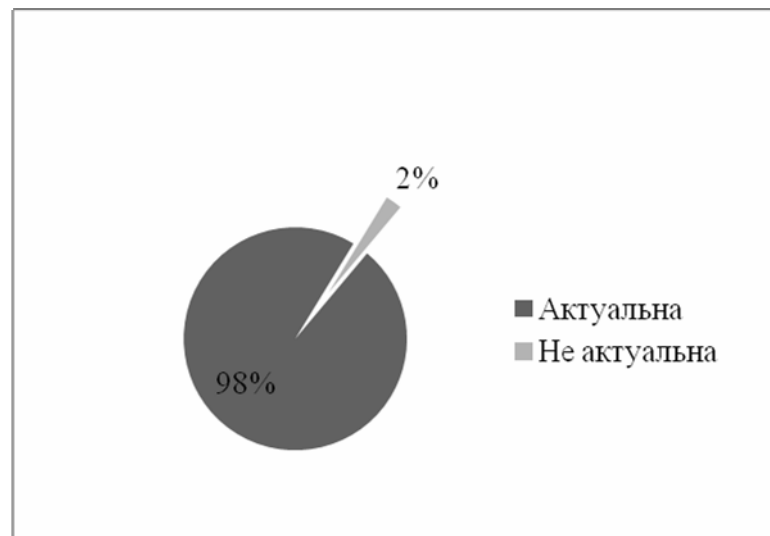

Рис. 1. Показник кількості вчителів, соціальних педагогів, психологів опитаних стосовно актуальності проблеми проявів агресії та насильства щодо дитини

Результати анкетування на запитання «Чи відомі Вам випадки агресії та насильства серед дітей у Вашій школі?» показали таке: відомі випадки агресії та насильства серед дітей 54,5% працівникам навчальних закладів Запоріжжя та Запорізької області; не відомі такі випадки 32% працівників навчальних закладів; важко відповісти було 13,5% працівників навчальних закладів (рис. 2).

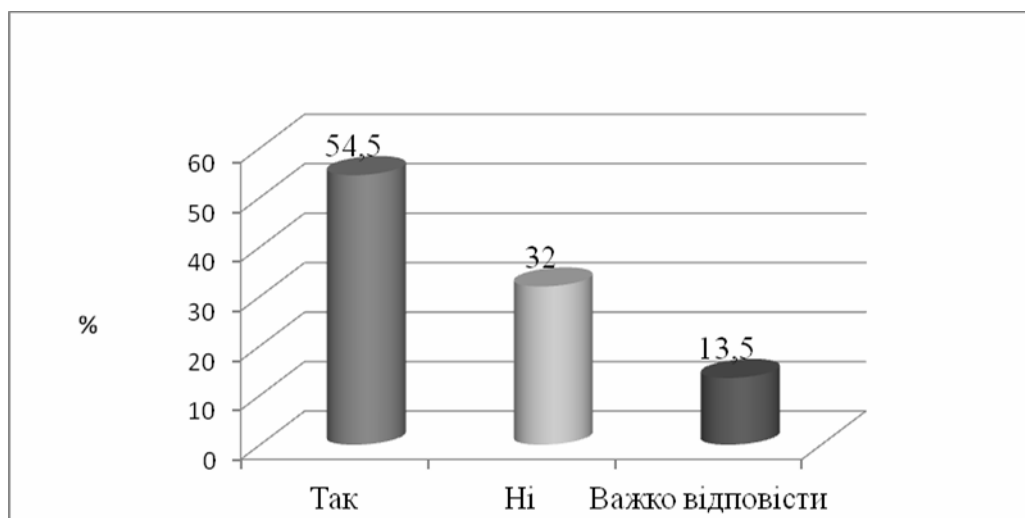

Рис. 2. Розподіл опитаних вчителів, соціальних педагогів, психологів щодо випадків агресії та насильства серед дітей у школі

Педагоги відмічають такі прояви насильства в школі, як сварки (66,2%), використання прізвиськ (51,3%), побиття (32,4%), псування майна іншої особи (23,4%), кривдження (23,4%), приниження (22,9%). Менш за все привертають увагу сексуальні домагання (1,3%) та відбирання їжі (1,3%) (рис. 3).

Рис. 3. Розподіл опитаних вчителів, соціальних педагогів, психологів щодо того, які прояви насильства були у їх школі

Як агресори респонденти здебільшого відзначають окремих дітей, як однолітків (65%), так і старших дітей (28%) (рис. 4).

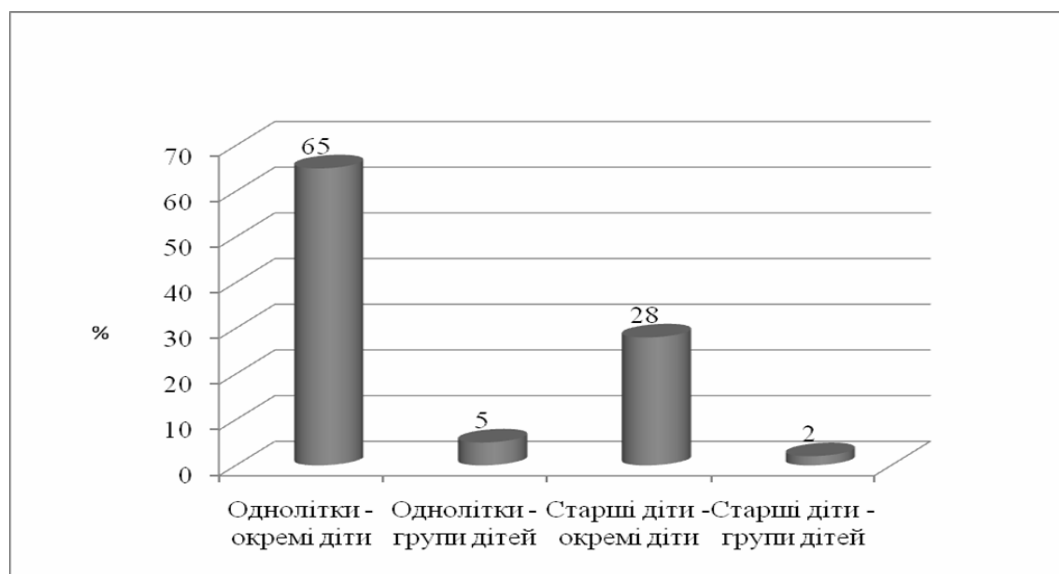

Рис. 4. Розподіл опитаних вчителів, соціальних педагогів, психологів стосовно того, хто найчастіше виступає агресором (особою, яка виявляє насильство щодо інших)?

Найчастіше (76,6% опитаних) самі діти розповідають вчителям про випадки насильства в школі. Отримані дані свідчать про відносну відкритість щодо педагогів (рис. 5).

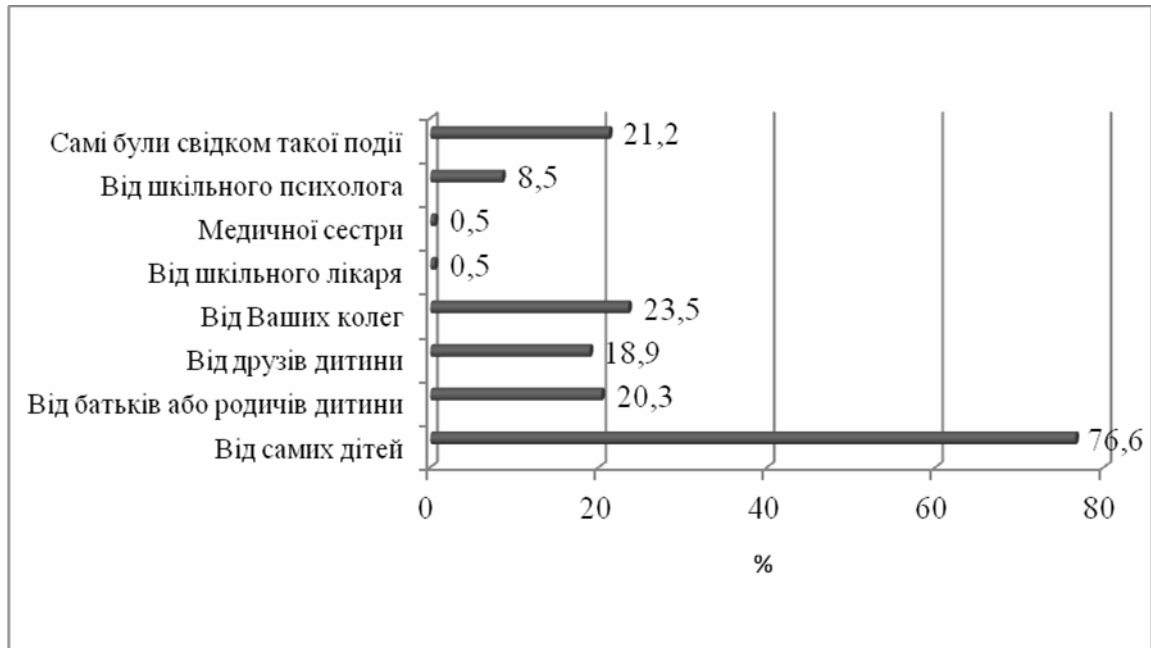

Рис. 5. Розподіл опитаних вчителів, соціальних педагогів, психологів стосовно того, звідки вони дізналися про випадки насильства

У вирішенні проблеми проявів агресії та насильства переважають спроби педагогічного складу школи самотужки надати допомогу дітям, які зазнали насильства, 87,8% – допомогу дитина може отримати від учителів, 82,5% – від шкільного психолога, 77% – від адміністрації школи, 52,2% – від соціального педагога (рис. 6).

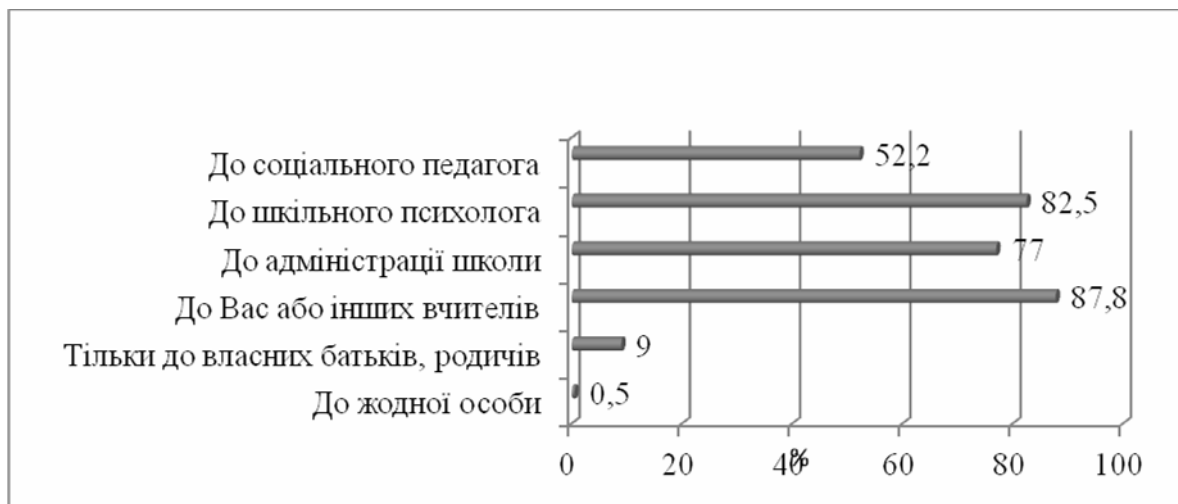

Рис. 6. Розподіл відповідей про те, до кого може звернутися дитина, яка зазнала насильства

У рамках профілактичних заходів у школах переважно застосовуються бесіди з учнями (97,2%) та батьками (83,3%), а також виховні заходи із шкільним психологом (70,6%) та соціальним педагогом (42,7%). Також використовується залучення сторонніх фахівців, а саме: працівників правоохоронних органів (51,8%), громадські організації (14,8%) (рис. 7).

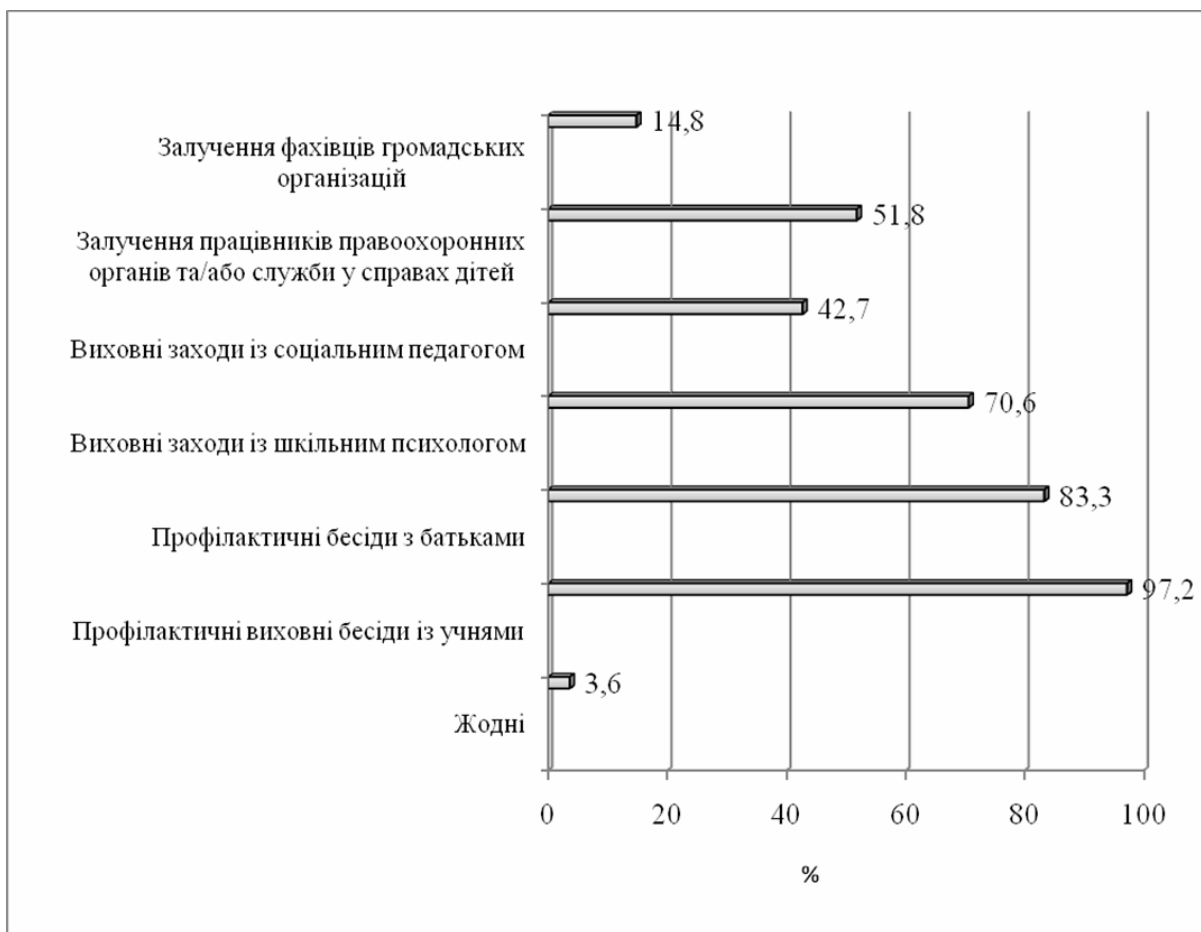

Рис. 7. Розподіл відповідей про заходи, які використовуються, щоб попередити насильство серед дітей

Більшість респондентів (47,3%) виявили зацікавленість в отриманні додаткової інформації про організацію роботи в школі щодо попередження насильства серед дітей. Хоча при цьому 46,4% педагогів відмовляються від додаткової інформації (рис. 8).

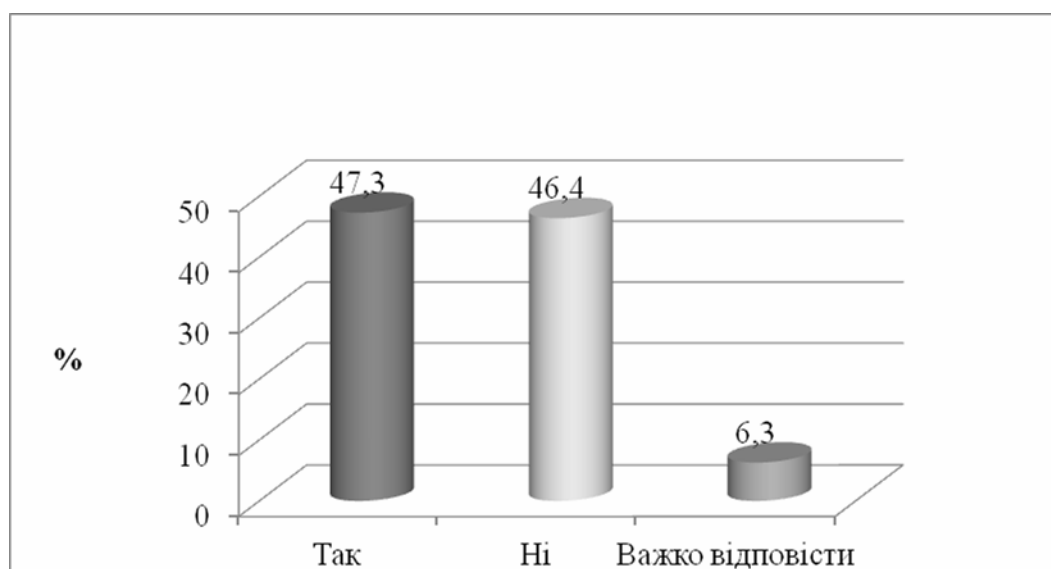

Рис. 8. Розподіл відповідей вчителів, соціальних педагогів, психологів відносно того, чи потребують вони більше інформації про організацію роботи в школі щодо попередження насильства серед дітей?

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури і проведеного анкетування вчителів, соціальних педагогів, психологів щодо з'ясування основних понять соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах, нами визначено, що сучасний стан соціально-педагогічної роботи з цього напрямку все ще не відповідає вимогам, які мають враховуватися при організації цього процесу.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо в дослідженні соціально-педагогічної роботи з профілактики насильства щодо молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дильмиева Т.Р. Проблема профилактики насилия в школе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dvershinin.ru/files/minobraz>
2. Коломієць О.Г. Соціально-педагогічні умови подолання сімейного насильства щодо дітей [Електронний ресурс] / О. Г. Коломієць // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2008. – №4. – С. 71–77. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N122/N122p071-077.pdf
3. Кульч З.Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Кульч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; [под ред. д-ра филолог. наук проф. Н.Ю.Шведовой]. – М. : «Сов. Энциклопедия», 1972. – 846 с.
5. Педагогический словарь : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / [В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строкова и др.] ; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 352 с.
6. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [за заг ред А.Й.Капської, І.М.Пінчук, С.В.Толстоухової]. – К. : УДЦССМ, 2000. – 260 с.

УДК 374.311.24:37.06

ІНІЦІУВАННЯ СТВОРЕННЯ МОЛОДІЖНИХ ГРУП СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ НА ДОПОМОГУ УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ ТВОРЧИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Петровська К.В., аспірант

Бердянський державний педагогічний університет

Розглядається проблема організації виховної роботи з учнівською молоддю творчих неформальних об'єднань. Обґрунтовується необхідність врахування специфіки проведення дозвілля цієї категорії молоді в будівництві стратегії виховної діяльності. Як основний засіб роботи пропонується ініціювання створення молодіжних груп соціальних ініціатив, в основу якого буде покладено методи вуличної соціальної роботи, волонтерської діяльності та просвітницької роботи «рівний – рівному».

Ключові слова: учнівська молодь, творчі неформальні об'єднання, ініціювання, соціальні ініціативи, вулична соціальна робота, волонтерство.

Петровская Е.В. ИНИЦИИРОВАНИЕ СОЗДАНИЯ МОЛОДЕЖНЫХ ГРУПП СОЦИАЛЬНЫХ ИНИЦИАТИВ В ПОМОЩЬ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ТВОРЧЕСКИХ НЕФОРМАЛЬНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина

Рассматривается проблема организации воспитательной работы с учащейся молодежью творческих неформальных объединений. Обосновывается необходимость учета специфики проведения досуга этой категорией молодежи в построении стратегии воспитательной деятельности. Как основное средство работы предлагается инициирование создания молодежных групп социальных инициатив, в основу которого будет положены методы уличной социальной работы, волонтерской деятельности и просветительской работы «равный – равному».

Ключевые слова: учащаяся молодежь, творческие неформальные объединения, инициирование, социальные инициативы, уличная социальная работа, волонтерство.

Petrovskaya K. INITIATION OF THE ESTABLISHMENT OF YOUTH GROUPS SOCIAL INITIATIVES TO HELP PUPILS 'CREATIVE YOUTH INFORMAL ASSOCIATION / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine.

We consider the problem of organizing educational activities for young students creative informal associations. Justified by the need to address the specifics of leisure this category of young people in building